ЕТАПИ РОЗВИТКУ, СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТЕХСЕРВІСНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В АПК

Н.М. ХАУХА
Український науково-дослідний інститут продуктивності агропромислового комплексу

Розглянуто етапи формування ринку техсервісного обслуговування, стан, перспективи і шляхи розвитку обслуговуючих галузей АПК.

Постановка проблеми. Макроекономічні зміни соціально-політичного устрою держави, трансформація виробничих відносин, вступ до Світової організації торгівлі визначили сучасний стан розвитку аграрного сектора України. Перехід вітчизняного АПК на ринкові методи господарювання супроводжується рядом негативних процесів, особливе місце серед яких займає руйнування матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Значний диспаритет цін на засоби виробництва і продукцію аграрного сектора економіки спричинив критичне скорочення і старіння машинно-тракторного парку підприємств, оновлення і поповнення якого стримується їх низькою платоспроможністю, несприятливим інвестиційним кліматом у галузі, практичною ліквідацією системи державної підтримки, порушенням системи агротехсервісного і ремонтного обслуговування, кризою вітчизняних підприємств сільськогосподарського машинобудування. Понад 90 % технічних засобів потребують негайної заміни внаслідок їх зношеності [10]. Наслідком цього є скорочення посівних площ, зниження урожайності сільськогосподарських культур і рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, а створена структура агротехсервісного обслуговування АПК не повною мірою використовує свій потенціал.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед робіт, присвячених вирішенню проблем ремонтно-технічного обслуговування аграрних підприємств та розвитку ринкових відносин у цій сфері сільського господарства, особливе місце займають дослідження І. Агеєвої, Я. Білоруська, Є. Бузовського, І. Бурковського, Я. Гуменюка, А. Демка, П. Денисенка, І. Деревця, О. Клименка, Ю. Конкіна, А. Коржа, Г. Лісовського, П. Макаренка, М. Молодика, М. Ножнова, О. Сидорчука, В. Шебаліна, М. Шияна та ін. У роботах цих вчених докладно розглядаються проблеми забезпеченості села новою технікою, проблемні заходи для створення оптимальних умов розвитку інфраструктури сільського господарства. У монографії Г.А. Лісовського висвітлено вітчизняний та зарубіжний досвід експлуатації сільськогосподарської техніки, наведено організаційні форми ефективного використання, технічного обслуговування та ремонту сучасної техніки [6]. У працях Я. Білоруська, П. Денисенка та інших увага приділяється проблемам забезпечення підприємств матеріально-технічними ресурсами, розвитку ринкових відносин між суб'єктами господарювання та постачальниками, питанням цінової політики та встановлення цін на дані види ресурсів. Слід зауважити, що більшість робіт за темою дослідження було опубліковано у середині 90-х років XX ст., тому їх результати не повною мірою відповідають сучасним умовам господарювання.

Невирішені питання поставленої проблеми. Вагома частка опублікованих робіт присвячена підвищенню ефективності використання сільськогосподарської техніки, опти-

мізації структури машинно-тракторного парку, координації цінової політики, встановленню цін на нову техніку. Нині ситуація змінилася. Через відсутність коштів сільськогосподарські товаровиробники вже багато років майже не купують технічні засоби виробництва. Машинно-тракторний парк практично не поновлюється. Техніки списується набагато більше, ніж купується. Отже, на перший план виходить проблема оперативного та якісного ремонту і технічного обслуговування наявної сільськогосподарської техніки. Всупереч логіці, паралельно із невпинним зростанням обсягів ремонтно-відновлюваних робіт значно скорочується кількість ремонтних підприємств. Така ситуація потребує детального теоретичного осмислення, виявлення й обґрунтування оптимальної виробничої структури ринку агротехнічного обслуговування та пошуку шляхів створення ефективної інноваційної системи агротехнічного сервісу. На жаль, у сучасній науковій літературі цим питанням приділяється недостатньо уваги. Недостатнє теоретичне обґрунтування та практичне значення проблеми визначає напрям нашого дослідження.

Мета дослідження – аналіз сучасного стану та перспектив ринку техсервісного обслуговування, оцінка чинників, що впливають на його розвиток, визначення напрямів підвищення рівня агротехнічного сервісу та можливості реалізації їх у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Ринок агротехнічного обслуговування являє собою сукупність галузей економіки, що забезпечують сільськогосподарські підприємства засобами виробництва від їх виробництва до утилізації. Як постійну економічну систему ринок агротехнічного обслуговування виражають відносини різних форм власності. Їх взаємозв'язки зумовлені тим, що діяльність галузей і підприємств, що входять у зазначену систему, грунтується на основі ієрархічно побудованої мети, спрямованої на забезпечення сільського господарства засобами виробництва для виготовлення високоякісних продуктів харчування й доведення їх без втрат до кінцевого споживача [7].

Для розроблення економічно обґрунтованих пропозицій щодо перспектив розвитку ринку агротехнічного обслуговування в Україні слід дослідити етапи розвитку цієї структури, запозичити позитивні важелі та проаналізувати недоліки зарубіжного досвіду. Вітчизняні вчені відокремлюють шість етапів розвитку сфери агротехнічного сервісного обслуговування в Україні [2].

Перший етап характеризується наявністю примітивних засобів виробництва, які виготовлялися, як правило, безпосередньо в сільській общині і лише незначна частина ремісниками в місті.

Початок XX ст. вважається *другим етапом* розвитку агротехнічного обслуговування – в 1926 р. на механічні двигуни припадали лише 1,7% від використовуваної тяглової сили; у 1929 р. будується перший тракторний завод "Сталінградський", почалися випробування першого комбайна вітчизняного виробництва "Комунар" (м. Запоріжжя).

Наприкінці 1928 р. тракторні колони були реорганізовані в першу державну машинно-тракторну станцію (МТС). Створення МТС дало можливість у короткі терміни перевести колгоспно-радгоспне виробництво з використання малопродуктивної живої тяглової сили до переважного обслуговування тракторною технікою. Механізація в той час охоплювала виключно рільництво, для механізації виробничих процесів у тваринництві необхідний більш високий її рівень. Одночасно з цією важливою історичною подією розпочинається *третій етап* розвитку технічного обслуговування сільськогосподарської техніки. У Всесоюзному інституті механізації та електрифікації сільського господарства були розроблені "Правила догляду за тракторами і причіпним інвентарем та їх ремонті", які законодавчо затвердили систему планових технічних обслуговувань.

Четвертий етап розвитку технічного обслуговування і поточного ремонту машинно-тракторного парку охоплює 1934–1958 рр. Він характеризується бурхливим розвитком вітчизняного тракторобудування та сільськогосподарського машинобудування. Виконання технічних обслуговувань стає обов'язковим. Впроваджується планово-запобіжна система технічного обслуговування машинно-тракторного парку. На основі наукових досліджень і передового досвіду були розроблені і прийняті "Правила технічного догляду за тракторами". На початку 50-х років минулого сторіччя в сільське господарство країни по-

чали надходити більш потужні і економічні дизельні трактори. Збільшення кількості робочих машин, підвищення кваліфікації механізаторів вимагали досконалішої системи технічного обслуговування і поточного ремонту машинно-тракторного парку. За новою системою передбачалися один щоденний і чотири періодичні технічні огляди тракторів усіх марок.

З ліквідацією МТС у 1958 р. розпочинається *п'ятий етап* розвитку технічного обслуговування. З підвищенням якості і надійності тракторів та сільськогосподарських машин, які надходили в сільське господарство, удосконалювалася і система їх технічного обслуговування. В 1964 р. була повсюдно запроваджена триномерна система, яка значно спрощувала планування й організацію технічного обслуговування тракторів. Вона включає щозмінне та планові періодичні технічні обслуговування №1, №2, №3, а також заходи, пов'язані з сезонною підготовкою тракторів до роботи в зимових та літніх умовах. На цьому етапі широкого поширення набули поточний ремонт, технічне обслуговування, а також передпродажна підготовка техніки безпосередньо заводами-виробниками. У межах державної політики приватизації на початку 90-х років була проведена реорганізація обслуговуючих підприємств АПК, причому деякі з них були продані приватним особам, а більшість акціонована за умови збереження контрольного пакета акцій за трудовим колективом. На жаль, приватизація РТП не принесла бажаних результатів, більше того, сприяла руйнуванню матеріально-технічної бази держави.

Сучасний період (*шостий*) характеризується відмовою від планово-запобіжної системи технічного обслуговування і ремонту, яка ґрунтується на планових годинних режимах, тоді як технічний стан машин змінюється за законами розподілу випадкових величин, що включає використання планових дискретних годинних режимів. Регулювання технічного стану машин за допомогою планових режимів технічного обслуговування і ремонту мало придатне для вітчизняної сільськогосподарської техніки з великою розбіжністю в якісних характеристиках, а звідси і в строках служби окремих її вузлів і елементів. Тому замість планових режимів запропонована і використовується контрольно-виконавча система технічного обслуговування і ремонту, яка ґрунтується на спостереженні за технічним станом машин за допомогою діагностування і виконання окремих операцій з технічного обслуговування за його результатами.

У сучасних умовах аграрна політика держави спрямована на повне оснащення агропромислового комплексу засобами механізації, хімізації та енергетичними ресурсами, асортимент, якість і надійність яких відповідають досягненням науково-технічного прогресу, забезпечують своєчасне виконання усіх технологічних процесів виробництва продукції з найменшими витратами праці і коштів. Держава сприяє освоєнню випуску різних типів машин та засобів хімізації, які враховують зональні відмінності, розміри підприємств та вимоги сільськогосподарського виробництва. Проводяться роботи з постійного вдосконалення техніко-економічних показників вітчизняних машин і устаткування шляхом застосування нових прогресивних і енергозберігаючих технологій. Відбувається модернізація машинобудівної і хімічної галузей, здійснюються програми виробництва комплексів машин й устаткування для сільського господарства, харчової та переробної промисловості, засобів хімізації [14].

Незважаючи на вищенаведене, питання виробничого обслуговування сільськогосподарських підприємств стоять особливо гостро. Для їх вирішення в Україні створено підприємства системи "Украгротехсервіс", "Украгрохім", "Украгропромбуд", "Украгроенергопостач", "Укрзооветпостач" та ін. На них покладено завдання щодо максимального і своєчасного виробничого обслуговування сільськогосподарського виробництва.

Економічні взаємовідносини між підприємницькими структурами з виробничого обслуговування та сільськогосподарськими підприємствами будуються на основі прямих договорів, в яких зазначають усі умови виробничого обслуговування та розрахунки за надані послуги. Ці відносини мають ґрунтуватись на принципах взаємовигідного партнерства. Сучасні умови вимагають принципово нової системи виробничого обслуговування сільськогосподарських товаровиробників. Це пов'язано з виникненням нових організацій-

них форм у сільськогосподарському виробництві та переходом засобів виробництва переважно у приватну власність, що дає змогу сільським товаровиробникам економніше використовувати кошти і майно та вибирати залежно від економічної доцільності між виконанням робіт власними силами чи на стороні.

Зменшення обсягів виробництва засобів механізації для сільського господарства та зростання цін на них при відсутності коштів у сільськогосподарських підприємств призводять до збільшення строків експлуатації наявних засобів, а це знижує їх технічну готовність, призводить до порушення агротехнічних строків виконання сільськогосподарських робіт.

Ефективне виконання техсервісних робіт безпосередньо впливає на собівартість сільськогосподарської продукції, а отже, і на її конкурентоспроможність. Суттєвою складовою підвищення продуктивності техсервісних робіт є рівень організації праці й економічне супроводження трудових процесів, що грунтується на науково обгрунтованих нормах і нормативах, які зумовлюють раціональну організацію та стимулювання праці, визначають її мотивацію та рівень комфортності трудового процесу [3].

З організаційної точки зору сучасна агротехсервісна служба є складною і багатоукладною сферою АПК і потребує детального аналізу та прогнозування тенденцій його розвитку. Аналіз розвитку агротехнічного сервісу в часи незалежності України показав, що весь цей період у даному виді діяльності мали місце дві діаметрально протилежні тенденції: перша – невпинне зростання обсягів ремонтно-відновлюваних робіт; друга – постійне зменшення кількості об’єктів виробничо-технічної інфраструктури, здатних надавати ті чи інші агротехнічні послуги.

Які перспективи розвитку даної галузі очікують Україну?

Згідно із статистичним довідником "Україна у цифрах у 2007 році" на кінець 2006 р. в Україні налічувалося 41 тис. зернозбиральних комбайнів, що на 58 % менше за рівень 2000 р. та 187 тис. тракторів (на 71% менше рівня 2000 р.). При цьому слід зазначити, що кількість діючих сільськогосподарських підприємств та їх посівних площ за даний період зменшилося лише на 4 % [13]. Можна зробити висновок, що сільськогосподарські підприємства відчувають гостру потребу в оновленні матеріально-технічної бази.

Вітчизняні підприємства сільськогосподарського машинобудування у першому півріччі 2008 р. збільшили виробництво товарної продукції на 16,6% порівняно з аналогічним періодом 2007 р. При цьому обсяг реалізації за зазначений період зріс на 18,2% та досяг 1,87 млрд грн. Крім того, у першому півріччі було реалізовано запасних частин на суму 118,3 млн грн. та виконано ремонтних робіт на 32,8 млн грн. [15]. На рисунку наведені дані щодо виробництва та реалізації основних видів сільськогосподарської техніки за даними Держсільгоспмашу за перше півріччя 2008 р. Як видно, найбільший обсяг виробництва та реалізації у даній структурі займають знаряддя для обробітку ґрунту (плуги, культиватори, агрегати комбіновані, борони). Загальний обсяг реалізації становив 5576 од. на суму 80,9 млн грн. Серед виробників даної продукції лідуючі позиції за обсягами реалізації займають ВАТ "Кам’янець-Подільськсільмаш" (плуги), ВАТ "Червона зірка" (культиватори й агрегати комбіновані) та ТОВ НВП "БілоцерківМАЗ" (борони). Друге місце за обсягами виробництва та реалізації посідають трактори. ВАТ "ХТЗ" за аналізований період реалізував 1391 трактор на суму 292,09 млн грн., ВО "Південмаш" відповідно 281 од. (18,58 млн грн.), ТОВ "Укравтозапчастина" – 1314 од. (155,60 млн грн.). Далі, у порядку зменшення, реалізувалися сівалки, жниварки, машини кормозбиральні, машини для внесення добрив, і захисту рослин, дощувальна техніка, машини для збирання цукрових буряків. Парадоксально, що найменший обсяг виробництва та реалізації займають комбайни. Зернозбиральних комбайнів було реалізовано 43 од. на суму 20,77 млн грн. (ТОВ "Херсонський машзавод"), кукурудзозбиральних комбайнів не було випущено взагалі.

За січень – червень 2008 р. вітчизняними підприємствами сільськогосподарського машинобудування було експортовано продукції на загальну суму 670,8 млн грн., що становить 35,8% від обсягів реалізації по галузі в цілому [15].

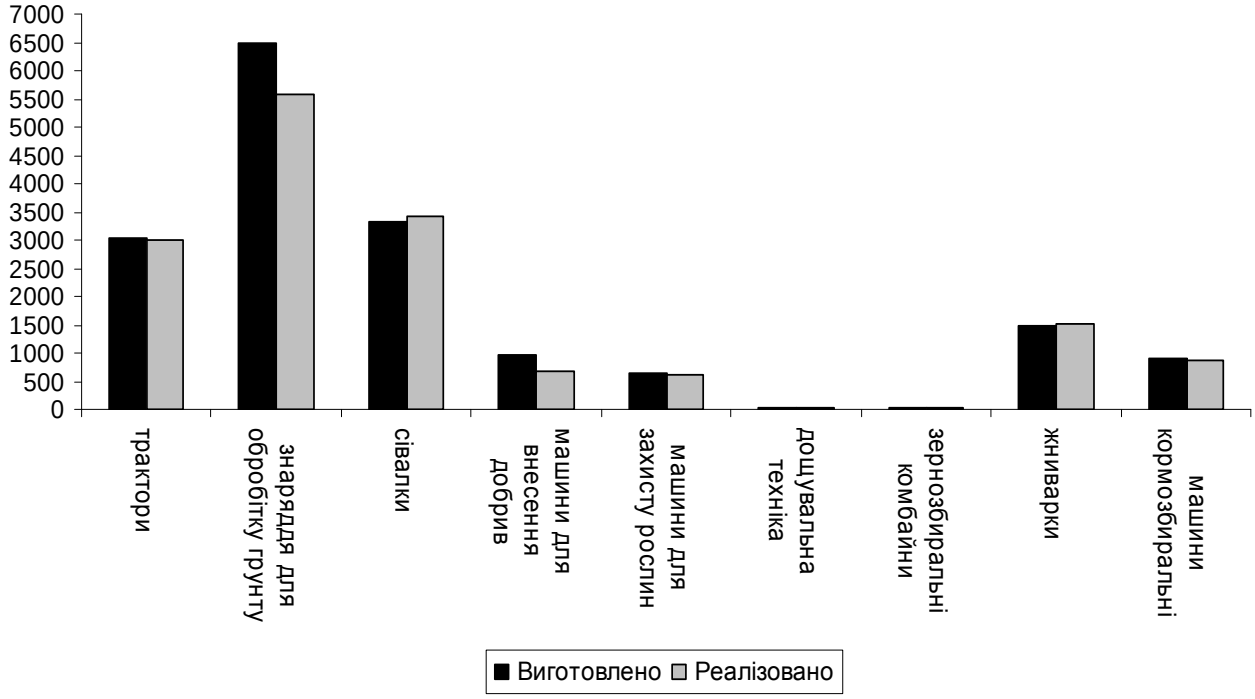

Виробництво та реалізація основних видів сільськогосподарської техніки за перше півріччя 2008 р., од.

Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [10] констатує потребу у машинах й устаткуванні для виробництва сільськогосподарської продукції для всіх категорій господарств у 2005 р. на суму 19158,6 млн грн., а у 2010 р. лише для сільськогосподарських підприємств – 96942,8 млн грн., у 2015 р. – 133609,3 млн грн. З наведеної вище інформації можна зробити висновок, що обсяги виробництва нової сільськогосподарської техніки недостатні для забезпечення потреб агропромислових підприємств. При цьому ціна нової техніки є високою для національного товаровиробника. Вартість нового трактора у середньому досягає 156 тис. грн., зернозбирального комбайна – 483 тис., сівалки – 28 тис. грн.

Технічне обслуговування сільськогосподарської техніки, основна мета якого полягає в підтримці роботоздатності засобів виробництва, за своєю суттю займає проміжне положення між самим сільським господарством і промисловими підприємствами, що випускають для нього засоби виробництва. Сучасну ситуацію їх взаємодії, що визначає необхідність побудови принципово нової структури агротехнічного сервісу, характеризують такі чинники:

– погіршення економічного становища існуючих сільськогосподарських формувань і поява нових організаційних форм, діяльність яких будується на принципі самозабезпечення, дають товаровиробникові можливість вибору між проведенням робіт з технічного сервісу машин і механізмів власними силами чи на підрядній основі;

– зростання дебіторської і кредиторської заборгованості обслуговуючих підприємств, викликане загальним зниженням платоспроможності підприємств АПК;

– перехід засобів виробництва в приватну або колективну власність докорінно змінює ставлення до них їх власників;

– зменшення обсягів виробництва техніки для сільського господарства і зростання цін на неї об’єктивно призводять до збільшення термінів експлуатації наявних технічних засобів і відповідно витрат на їх обслуговування;

– ліквідація монопольного забезпечення спеціалізованих обслуговуючих підприємств матеріально-технічними ресурсами, що ставить їх в однакові умови із сільськими товаровиробниками і призводить до економічно рівноправних взаємовідносин;

– зниження обсягів товарного виробництва сільськими товаровиробниками і зменшення площ землекористування, а також скорочення поголів'я тварин об'єктивно сприяють виконанню робіт з ремонту техніки власними силами;

– зменшення обсягів послуг, що надаються селу спеціалізованими обслуговуючими підприємствами відбулося внаслідок зростання рівня цін, що стали недоступні для багатьох сільськогосподарських товаровиробників;

– реалізація нових форм власності на спеціалізованих підприємствах з технічного сервісу дозволяє проводити самостійну економічну політику, що зумовлює у ряді випадків переорієнтацію їх діяльності з виходом зі сфери агропромислового комплексу.

Аналіз ситуації на ринку агротехнічного сервісу свідчить, що раніше вузькоспеціалізовані підприємства втрачають свою спеціалізацію, виступаючи на ринку послуг як рядові РТП. На це впливають такі чинники: недосконаліть виробничо-економічних зв'язків між заводами-виробниками техніки і РТП; розпад системи централізованого постачання запчастинами і комплектуючими; збільшення транспортних витрат і собівартості наданих послуг. Більшість РТП нині знаходиться на межі банкрутства. Сформована ситуація загрожує остаточним руйнуванням матеріально-технічної бази ремонтних підприємств та втратою кваліфікованих кадрів.

Вихід з кризової ситуації, що сталася, забезпечить впровадження фірмового сервісу у гарантійний та післягарантійний період експлуатації сільськогосподарської техніки за участю заводів-виробників та постачальників. Такий вид технічного обслуговування найбільш поширений у країнах Західної Європи та США, відповідальність за своєчасне та якісне виконання несе офіційний дилер фірми-виробника. Регіональний дилер повинен мати розгалужену мережу сервісних центрів, які виконують функції продажу та післяпродажного обслуговування власної продукції. Аналіз останньої інформації щодо розвитку зарубіжних ринків сільськогосподарської техніки свідчить про зниження обсягів продажу, що зумовило звуження дилерської мережі. Наприклад, у Франції за 1980 – 2005 рр. кількість виробників зменшилося на 15%, а дилерів – майже на 75%. Подібна ситуація спостерігається у США, де за останні 20 років кількість робочих місць у сільськогосподарському машинобудуванні скоротилося від 100 до 18,3 тис., кількість дилерів зменшилося на 45% і нині налічує 8,6 тис. торговельних підприємств дилерської мережі [5].

Дещо інакше склалася ситуація у Німеччині. Зниження обсягів реалізації нових сільськогосподарських машин та звуження дилерської мережі стало причиною зростання кількості фермерів, що надають перевагу ремонту техніки власними силами або за допомогою сторонніх організацій. Вибір між ремонтом у власній майстерні та у дилера ускладнювався відсутністю попередньої інформації про вартість ремонту сторонніми організаціями. У 1991 р. головна організація підприємств торгівлі і технічного сервісу сільського господарства Німеччини (НАС) розробила для своїх членів нові загальні правила ведення справ, що затверджені федеральним відомством з нагляду за діяльністю картелів. Правилами передбачається:

– постачання техніки, у тому числі: ціна, умови оплати і переходу права власності на товар, терміни постачання, транспортування, відповідальність і рекламації;

– ремонту: правила прийому на ремонт, кошторис витрат, витрати на непередбачені договором роботи, прийом техніки з ремонту, розрахунок вартості замовлення й оплата, заставне право, гарантії і відповідальність, пробна поїздка.

Це дало змогу сільськогосподарським виробникам самостійно вирішувати, який варіант ремонту (у дилера, сторонніми організаціями чи власними силами) найбільш вигідний.

Особливість організації технічного сервісу у розвинутих країнах полягає у можливості прямого зв'язку сільськогосподарського виробника з фірмами – виробниками машин і устаткування для сільського господарства. Запасні частини, вузли та ремонтні матеріали можуть постачатися безпосередньо клієнту, без створення штучного дефіциту та запобігання отриманню надприбутків сервісним підприємствам.

Вступ України до Світової організації торгівлі відкрило внутрішній ринок для зарубіжних виробників сільськогосподарської техніки, а отже, посилило конкурентний тиск на вітчизняного товаровиробника. З метою прискорення оновлення машинно-тракторного парку сільськогосподарських товаровиробників та непрямого захисту вітчизняних виробників сільськогосподарської техніки державою фінансуються програми придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки й устаткування на умовах фінансового лізингу та часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва на базі компанії "Украгролізинг". У 2008 р. заплановані витрати на ці заходи становлять 539,6 млн грн., у 2009 р. – 566,6 млн, у 2010 р. – 594,9 млн, у 2011 – 2015 рр. – 3123,3 млн грн. [10,11].

Напрям розвитку сфери виробничого обслуговування, економічних відносин із споживачами має визначати служба маркетингу. До її компетенції повинне належати визначення потреби сільських товаровиробників у виробничих послугах та механізму забезпечення виявлених потреб. Маркетингові служби обслуговуючих підприємств розробляють плани маркетингу, які можуть бути короткостроковими (деталізованими на поточний рік) та довгостроковими (стратегічними). Для їх розроблення необхідна повна інформація, яку отримують в результаті маркетингових досліджень.

На першому етапі маркетингових досліджень обслуговуюче підприємство визначає, які види послуг користуються попитом, адже багато сільських товаровиробників через низьку платоспроможність відмовляються від багатьох видів послуг. Попит визначають за видами послуг та групами споживачів, а потреби кожної групи – за обсягами сільськогосподарського виробництва, забезпечення їх власними матеріально-технічними засобами та кваліфікованою робочою силою, віддаленістю від обслуговуючого підприємства.

Визначений попит на кожний вид можливих послуг погоджують із споживачами, оскільки вони самі визначають, який обсяг робіт виконуватимуть власними силами і який — за допомогою обслуговуючого підприємства.

Перед наданням визначених обсягів послуг розраховують економічну ефективність виконання окремих видів робіт за різних варіантів їх організації – власними силами товаровиробників і обслуговуючими підприємствами. Основним економічним показником при цьому є норма прибутку. Крім того, використовують і ряд додаткових показників ефективності:

– економія витрат та матеріально-технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств при наданні виробничих послуг;

– економія капітальних вкладень, необхідних для проведення робіт власними силами;

– доход від отримання додаткової сільськогосподарської продукції та підвищення її якості.

Після визначення цих показників приймають рішення про доцільність виконання робіт власними силами чи підприємствами виробничого обслуговування.

Висновки:

1. На сучасному етапі обсяги виробництва і відповідно забезпечення нової вітчизняної сільськогосподарської техніки недостатні для потреби АПК і становлять 45 – 50 %, що потребує особливих вимог і нових форм техсервісного обслуговування в умовах ринку.

2. Для підвищення ефективності техсервісного обслуговування необхідно розвивати в АПК:

– фірмовий технічний сервіс у гарантійний та післягарантійний період експлуатації сільськогосподарської техніки заводами-виробниками та постачальниками;

– формування ринкової інфраструктури технічного сервісу на кооперативних засадах;

– зміцнення районних сервісних формувань;

– здійснення техсервісного обслуговування власними силами підприємств товаровиробників

Список літератури

1. Стан та перспективи розвитку матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва / Я.К. Білоусько, Г.М. Підлісецький, В.П. Яковенко та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 48 с.
2. Стан аграрно-технічного сервісу та організація економічного механізму його розвитку / І.Д. Бурковський, В.Г. Курносенко та ін. – Миколаїв: МДАУ, 2005. – 198 с.
3. Методичні рекомендації з організації нормування праці на підприємствах технічного сервісу АПК / В.В. Вітвіцький, М.С. Лосина, О.М. Весна та ін. – К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2005. – 62 с.
4. *Іванишин В.В.* Фінансовий лізінг і його роль у матеріально-технічному забезпеченні АПК// Економіка АПК. – 2003. – № 2. – С.42–44.
5. *Клименко О.В.* Розвиток ринку агротехнічного обслуговування: Автореф. дис. канд. екон. наук 08.00.04/ ТДАТА. – Мелітополь, 2006. – 18 с.
6. *Лісовський Г.А.* Організаційно-економічні основи ефективної експлуатації сільськогосподарської техніки. – К.: Нора-прінт, 1996. – 241 с.
7. *Рябчик П., Товма І.* Ремонтно-транспортне підприємство в умовах формування ринкових відносин// Економіка АПК. – 2001. – №6. – С. 71–73.
8. *Мороз О.О.* Інституціональна система аграрної економіки України. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2006. – 438 с.
9. *Шебалін В.С.* Державна технічна політика у контексті оновлення і розвитку матеріально-ресурсних засобів аграрного виробництва в Україні // Економіка АПК. – 2004. – № 1. –С. 12–15.
10. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року/ Міністерство аграрної політики України. – К., 2008. – 68 с.
11. Панорама аграрного сектора України / Міністерство аграрної політики України, ГО "Центр аграрних реформ", ДУ "Інститут економіки та прогнозування". – К., 2008. – 72 с.
12. Річні звіти НДІ "Украгропромпродуктивність" 2000 – 2007 рр.
13. Україна у цифрах у 2007 році / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Держкомстат, 2008. – 344 с.
14. www. biz.liga.net – Украинские предприятия сельхозмашиностроения наращивают обьёмы производства.
15. www.apk-inform.com.ua – Новости сельского хозяйства.

Этапы развития, состояние и перспективы техсервисного обслуживания сельскохозяйственной техники в АПК

Н.Н. Хауха
Украинский научно-исследовательский інститут продуктивности агропромышленного комплекса

Рассмотрено этапы формирования рынка техсервисного обслуживания, состояние, перспективы и пути развития обслуживающих отраслей АПК.

Stages of development, market conditions and prospects of technique service of agricultural technique in AIC

N. Khaukha
Ukrainian research institute of productivity of agroindustrial complex

Stages of development, market conditions and prospects of technique service of agricultural technique in AIK are considered.